

MARKNADSDAGARNA PÅ HOGSTA OCH RÖRBY

helgen 13 – 14 september (kl 12.00-16.00)

Det är som vanligt Föreningen Lovö Vävares, Lovö hembygdsförenings och Stiftelsen Lovö Naturvårds medlemmar som gör det möjligt för intresserade att uppleva det som erbjuds.

I SMEDJAN PÅ HOGSTA kommer Anders Florgård ha full fart i ässjan och alla som kommer dit får lära sig att smida en krok under hans ledning. I Magasinet, en trappa upp, visas filmen om Lovö "Från forntid till nutid" tillsammans med utställningen "Trädgårdshanteringen under 20-talet på Lovö". Hela Magasinet är öppet med sina samlingar av gamla arbetsredskap m.m. från gårdarna. Från Drottningholms slott kommer olika brandredskap och vagnar som en gång var i bruk. I Bagarstugan finns arbetsredskap från våra gårdar samt en liten utställning över Härje Bäärnman, mannen som kom på idén att samla och bevara tingen. Här finns någon som kan förklara och berätta.

PÅ RÖRBY BJUDER föreningen Lovö Väware alla att handla i marknadsstånden, dricka kaffe med hembakt bröd eller buljong med ostmunkar, lyssna på Målarstråk, titta på knyppling i hönshuset, få råd om vävning och mycket annat. Ralf Erskines Låda kommer att visas båda dagarna.

BLAND ÖVRIGA MARKNADSSTÅND finns Lovö hembygdsförenings där du kan köpa Härje Bäärnmans tre böcker, Promenera på Lovö, våra T-shirts med varglappsmotiv samt en del annat. Dessutom lotteri med vinst på varje lott och liten loppis.

Första spadtaget ...
sid 6

ORDFÖRANDENS SPALT

Ibland har jag tur. Två av numrets artiklar kom till av ren slump, Några torp på Lovö och Lovöliv på 1800-talet. Styrelsens pessimister vill att jag ska dra ner på antalet sidor därför att de inte tror att vi klarar ca 32 sidor varje nummer. Men det har gått under flera år. Torpen kom jag på spåret hos en kamrat som bor i Täby. Hon är medlem i Täby hembygdsförening som inte har någon medlems-tidning utan ger ut en årsbok. En handlade om torpen i Täby och gav idéer och material till torpen på Lovö. En kista i Bagarstugan gav material till 1800-talets Lovöliv.

Det är spännande att vara ansvarig ordförande för jätteprojektet om de nya informationsskyltarna runt Fornstigen. Projektet är stort och dyrt. Vi måste betala projektets fakturor innan vi kan få ut motsvarande summa från Länsstyrelsens anslag. Likviditetsproblemet tror vi att vi kan lösa med personliga lån. Spännande, nervöst och arbetsamt. Vi hade aldrig klarat projektet utan vår utmärkte projektledare, Anders Florgård.

Nu gläds vi åt höstprogrammet som börjar med marknadsdagarna den 13-14 september med premiär i Magasinet på kortversionen av filmen om Lovös historia. Kanske blir besöket på Gripsholm med den tidigare slottsfogden John Crafoord som guide höstens höjdpunkt.

Magasinet och Smedjan får nya elsystem. Under många år förstod vi inte att fungerande elsystem ingår i arrendet. Vi har levt med urgamla elledningar som orsakat flera bränder i både Magasinet och Smedjan. Förkolnade delar av bjälkar och tak skvallrar. Nu bekostar Fastighetsverket renoveringen av elsystemet. Det borde ha gjorts efter tillträdessynen för väldigt många år sedan. Jag vet inte om jag ska skämmas eller vara glad.

Nu efterlyser jag en renovering även av EleonoraPosten, d. v. s. nya skribenter och nya idéer. Kanske tävlingen – Första steget på sista steget - lockar fram dolda talanger. Vi ska väl inte behöva använda Gäsblendarens primitiva metod, bjuda medlemmar till fest där alla får gratis alkohol och sedan spela in alla dumheter som sägs och hoppas på några guldskor? Det här numret har en ny skribent, Stig Morling, som skriver om barndomsminnen från Norrby gård. Kanske fler läsare har minnen och fotografier?

Bertil Ottoson

Är Förbifarten lönsam?

Invändningar från betänksam nationalekonom

Johan Brolund (JB) vid Luleå Tekniska Universitet har inför valet 2014 gjort en alternativ analys med rubriken Skapar verkligen Förbifart Stockholm ekonomisk tillväxt?

Under årens lopp har jag skrivit remisser, överklaganden, artiklar, insändare, JO-anmälningar och debattartiklar om Förbifart Stockholm. Mitt tema har huvudsakligen varit att påtala att myndigheter och politiska partier inte följer Svensk lag, beslut i Riksdagen, sina egna partiprogram och kongressbeslut samt att de inte tar intryck av faktastinna skrivelser från experter och engagerade personer som upptäckt och reagerat mot bristerna. Det är förvånande att det fortfarande finns entusiaster som lägger ner så mycket privat tid på fortsatt skrivande till myndigheter, som inte bryr sig om deras synpunkter. Jag skulle kunna beskriva ett antal av de värsta politiska missgreppen, men då skulle du kanske tappa lusten att fortsätta läsandet.

I stället presenterar jag en ny text, som på saklig grund skakar Förbifartens samhällsekonomiska fundament. Riksdagen har beslutat att stora investeringar i infrastruktur

måste vara samhällsekonomiskt lönsamma. Trafikverket har använt nationalekonomisk expertis för att bevisa detta. År 2007 visade SIKAs, Statens Institut för Kommunikationsanalys, att dåvarande Vägverkets samhällsekonomiska analys hade grava brister. Det gick bl. a. inte att kontrollera beräkningarna, viktiga ingredienser saknades och hänvisningar till erkända metoder lyste med sin frånvaro. (Efter denna grundläggande kritik upplöstes myndigheten SIKAs). Trafikverket bemötte kritiken genom att anlita ett konsultföretag som intygade att Vägverkets beräkningar var korrekta. Denna tjänst upphandlades inte korrekt utan uppdraget att kontrollera de tidigare beräkningarna gick till samma professor som från början hade gjort dem. De personer som skulle kunna göra en alternativ samhällsekonomisk analys tystnade.

Nu har emellertid en ung nationalekonom, Johan Brolund (JB) vid

Titelsidan på Johan Brolunds debattinlägg

Luleå Tekniska Universitet gjort en alternativ analys med rubriken *Skapar verkligen Förbifart Stockholm ekonomisk tillväxt?* Ett kritiskt debattinlägg om modernistisk stadsbyggnad och dess finansiering i Stockholmsregionen inför valet 2014. Han har fått en del hjälp med fakta av ett anonymt nätverk experter som kallar sig Betänksamma Trafikplanerare (flertalet troligen anställda på Trafikverket). JB använder i stort sett samma basfakta som Trafikverket, men korrigerar uppenbara fel och tveksamheter. Han redovisar sina analysmodeller och gör internationella jämförelser till sammanhang där de har använts och vilka resultat som man härvid kommit fram till. Skriften finns på nätet och kan googlas fram genom rubriken.

JB:s analys utgår från tio områden där bevisningen görs i den följande texten:

- Personbilstrafik är ineffektiv i storstäder
- Trängseln förvärras i framtiden med Förbifart Stockholm
- Inga bevis för ekonomisk tillväxt genom modernistisk stadsbyggnad och stora biltrafikmängder
- Inkomstutvecklingen i Vägverkets nyttokalkyl saknar realism
- Högt skuldsättning i Stockholmsregionen
- Ökade intäkter genom höjda trängselavgifter är ett tveeggat vapen

- Reseavdragen förvärrar köerna
- Finansieringen av Förbifart Stockholm olöst och oklar
- Staten har inga överskott att finansiera stora motorvägsbyggen med
- Statens transportanalyser alltför enkelspåriga

Johan Brolund sammanfattar sina slutsatser i fem punkter:

- 1 Förbifart Stockholm skapar inte hög ekonomisk tillväxt
- 2 Förbifart Stockholm löser inte trängselproblemen
- 3 Trafik- och avgiftsintäkter ökar inte som planerat
- 4 Skulderna blir eventuellt en övermäktig börda för befolkningen
- 5 Staten kan tvingas ta över betalningsansvaret

JB säger i sammanfattningens avslutande stycke:

”Ingen ska i efterhand kunna påstå att de problem som kommer att uppstå inte gick att se i förväg. I den allmänna samhällsdebatten framförs ofta att ekonomer i princip alltid misslyckas med att förutspå större samhällsekonomiska problem och att vetenskapsdisciplinen därför saknar relevans. I denna skrift pekas dock tydligt ut att sådana kommer att uppkomma och varför.”

Bertil Ottoson

Åtta spadar i arbete med första spadtaget i Häggvik

Första spadtaget

”Ingen kan i efterskott säga att de inte visste. Lovö hembygdsförenings och miljörelsens motstånd har baserats på relevant forskning, svensk lagstiftning och internationella konventioner Sverige har ratificerat”.

Den 19 augusti 2014 åkte Eleonora-postens redaktör i pressbuss från Cityterminalen tillsammans med ett tiotal andra journalister till Häggvik där Trafikverket förberett det första spadtaget på Förbifart Stockholm.

Här fanns en scen med musiker, en modell i sand av Förbifart Stockholm, ett stort tält med utrymme för talare och åhörarstolar, ståbord för journalister, som bjöds på lunch samt några långbord för Skagenwraps,

Braför miljön genom minskade utsläpp av växthusgaser, anser Stockholms finansborgarråd Sten Nordin

bordsvatten och kaffe med kaka. Speciellt inbjudna gäster kom en halvtimme senare, när journalisterna fått en del information och även fått ställa frågor till inledarna – infrastrukturminister Catarina Elmsäter-Svärd och Stockholms finansborgarråd Sten Nordin. Deras budskap upprepades senare från scenen där även landshövding Chris Heister talade.

I bakgrunden hördes talkörer med ett annat budskap. Hela området hade delats upp med polisens blåvita plastband. Demonstranterna fanns ca 20 m snett bakom scenen, men

hördes ändå ganska bra. Talarna blev inte störda utan sade faktiskt att i demokratier har alla rätt att föra fram sina ståndpunkter.

Budskapen från båda sidorna är välkända. Kort repetition: De som vill bygga Förbifart Stockholm anser att den behövs därför att Stockholm växer snabbt, med två busslaster passagerare per dag. Och över Essingeleden kör redan dubbelt så många bilar som den är byggd för. Finansborgarrådet Sten Nordin anser också att förbifarten är bra för miljön genom minskade utsläpp av växthusgaser.

Trängseln under rusningstid kommer att öka femfalt och utsläppen öka, påpekade motdemonstranterna ...

Nedan: Carl Johan de Geers framtidsvision på aktuell utställning

Motståndarnas uppfattning är den motsatta. Trängseln under rusningstid kommer att öka femfalt om Förbifarten byggs. Andelen kollektivtrafik kommer att minska och utsläppen öka, vilket bland annat är emot Riksdagens 15 miljömål. Förbifarten är ingen förbifart eftersom bara en mycket liten andel av trafiken ska förbi Stockholm. De ska in till Stockholm. Det blir trafikinfarkter.

Red talade med en kommundirektör om hur man skulle kunna utkräva ansvar för de personer som har beslutat bygga förbifarten om målen inte uppnås. Vi fantiserade om att pensionerna skulle kunna halveras under deras resterande livstid. Kanske skulle beslutsfattarna då bli mer noga att forsknings- och faktabasera sina beslut.

Ingen kan i efterskott säga att de inte visste. Lovö hembygdsförening och miljörörelsens motstånd har baserats på relevant forskning, svensk lagstiftning och internationella konventioner Sverige har ratificerat. Det vet beslutsfattarna. Men de vet också att de inte kommer att kunna avkrävas någon form av personlig bestraffning.

Både Catarina Elmsäter-Svärd och Sten Nordin påpekade att Förbifart Stockholm kan stoppas genom ett regeringsbeslut. De känner sig nog säkra att den kommande regeringen inte kommer att stoppa Förbifarten. Men redaktören och övriga Lovö-älskare har inte tappat hoppet. Valvakan kommer att bli spännande.

Red

... andra framförde sin kärlek till Förbifarten

Lovöliv under 1800-talet

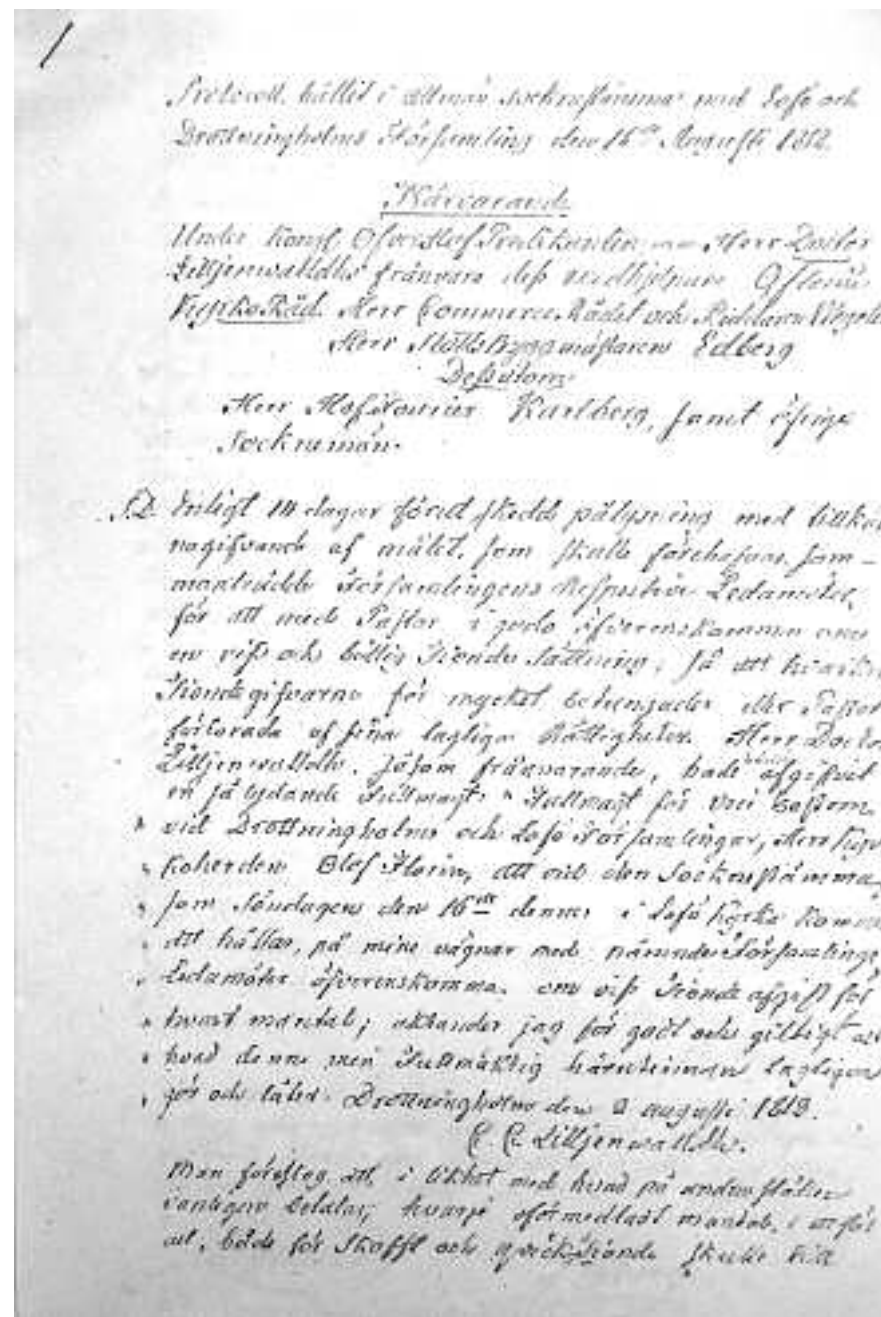
Till höger när man går in i Bagarstugan står en stor grå kista med plant lock där vi visar saker som användes under självhushållets tid; korvstoppare med flera munstycken, sockerlåda, brödnagg, mandelkvarn och degkar. När vi städade Bagarstugan flyttades allt åt sidan en stund. Kistan var nästan tom. I botten låg bara en packe dokument jag tittade igenom. Det var kopior på och avskrifter av protokoll från sockensstämmor, kyrkostämmor och kyrkoråd i Lovö församling från 1818 till 1881. Härje Bäärnman hade beställt protokollen från Landsarkivet i Uppsala och skrivit av dem med sin skrivmaskin. Fram till 1942 ingick Lovö församling i Uppsala ärkestift.

Jag hade sedan en tid idén att skriva om hur människor på Lovö levde fram till förra sekelskiftet, men var fanns material? När jag hittade Härjes dokument löstes problemet. Protokollen ger en levande bild av livet på Lovö under 1800-talet.

Sockenstämmorna är historiskt belagda sedan 1400-talet. I lagstiftningen nämns sockenstämman för första gången i 1650 års privilegier för prästerskapet och återkommer i 1817 års förordning utan större förändringar. Från början var sockenstämmans

viktigaste uppgifter att bestämma om kyrkans inkomster och utgifter och om byggande och reparation av kyrka och prästgård. Från 1700-talets mitt utökades antalet ickekyrkliga uppgifter, exempelvis fattigvård, folkundervisning, sjukvård, nödhjälpsarbeten, att bilda brandstodsföreningar samt att övervaka väghållning, snöplogning, ordning och sedlighet.

Det första kyrkorådet som finns belagt i Sverige är kyrkorådet i Börje församling utanför Uppsala år 1642. I kyrkorådet ingick församlingens präster, annan kyrklig personal och några av socknens mest ansedda män. Trots att förordningen från 1817 stadgar om kyrkoråd i alla församlingar slår de inte igenom förrän efter 1862 års kommunalreform. På landsbygden tog det särskilt lång tid innan församlingarna införde kyrkoråd, kanske därför att sockenstämman ofta blev beslutande organ i sociala frågor, bl. a. fattigvården. I Lovö församling fortsatte sockenstämman att vara beslutande organ även i kyrkliga frågor, men från 1862 under namnet Kyrkostämman med samma både personer och uppgifter. Parallellt med kyrkostämman infördes 1863 kyrkorådet, men i båda

Pastor ärligen erlagga En Tunna Råg och Sex Tunnor Korn, god strid och väl harpad säd i församligt samt 2de Rf. Banco i penningar, hvilket och Församlingens Beslutet allmänt biföllo, och Herr Stollbergssons Edberg, & Stollbergssons efter Drottningens kungliga befallning Olssonstörns Herr. Baren. Riddare vägnar, i inget skifte i samma församling för kungshuset, sedan de som nämnda delarna deraf fått riktiga besvär, så som de till de beträffar Malmviks liden och beträffar, såsom af bättre beskrifvelset är de öfriga socknens. Tunnor, förklarade kungshuset ägaren vare, Riddarens Herr. Friherrinnan Stjerncrona, sig härmed för, såsom de, för dessa ärenden villja i ett för att lämna till Pastor Sex Tunnor Råg.

Herr Anna Råg, Majest. i anledning af kung. befallning af den 14de Maje 1810, dermed äro och församlingens i underdanighet sätta Riddare till de nämnda i stället för de öfriga socknens för den möjligen kungliga tid, som Riddarens Domkapitel Upsala finner lämpligt att förföra.

En utdrag af förskriften för kvarje göres oförändradt. Hennes liden. Riddarens draga förskrift. Skickligen anmärktes att, från Riddarens, som liksom har sätta Tunnor alltså utgåva, betala i ägare Riddare afskilja för biföllo lämna. Herr Riddarens mannen vilken Herr C. Lagercrantz, till med ägarens i detta ärende, efterenskriften.

Datum utgiven

In förskrift

Öfver

1810

Via Riddarens af detta parterad anmärktes att sätta. Riddarens utgåva anmärktes till, församlingens. Riddarens Riddare för ännu öfriga, eller ena, Riddarens Riddare för ännu öfriga.

[Signature]

[Signature]

institutionerna behandlades såväl kyrkliga som världsliga frågor, åtminstone fram till 1881. Protokollen visar inte längre ledamöternas namn, men undertecknarna och justeringspersonerna är de samma i båda organen.

Här följer ett antal citat ur sockens-tämmornas protokoll:

31 maj 1818, punkt 2: "Beviljades fattigdel 1 RS 16 p 17 s banco i kvartalet åt enkan Anna Bergström ifrån Norrby i anseende därtill att hon i 36 år vistats i Lovö Socken och städse ådagalagt arbetsamhet och flit samt till årligt och beskedligt uppförande, men nu i anseende till sin höga ålder och därmed förenade bräcklighet vore ur stånd att sig sjelf försörja."

Samma protokoll, punkt 3: "Herr Majoren och Riddaren Carlqvist anförde klagomål över sockenskomakaren Eric Hvalströms visade obenägenhet att gå på kallelse med dels handa slöjd betjena socknens innevånare, och som flera instämde i denna klagan beslöts att han Eric Hvalström, vid justeringen av detta protokoll skulle förekallas och allvarligen tillhållas, att hädanefter med mera beredvillighet gå sockenmännen till handa då han om arbete anlätades. I annat fall vore han sina förmåner som sockenskomakare förlustig."

16 augusti 1818, 2 st: "Man föreslog att i likhet med hvad på andra ställen vanligen betalas, hvarje oförmedlat mantal i ett för allt både för

skatte och kyrkotionde skulle till pastor årligen erläggas en tunna råg, en tunna korn, god strid och väl harpad säd i spannmål, samt 2ne RS.Banco i penningar hvilket och Församlingens ledamöter allmänt biföllo..... Hvad beträffar Malmviks säteri och Lindö gård såsom av bättre beskaffenhet än de övriga socknens hemman förklarade skrifteligen ägaren därav Högvälborne fru Friherrinnan Stjerncrona sig hädanefter såsom förut för dessa egendomar i ett för allt lämna till Pastor sex tunnor råg."

22dra November 1818: "Med åbe-ropande av Konungens Respective Befallningshavandes Kungörelse av den 19de sistlidne Oktober, begärde Kronobefallningsmannen Herr C. I. Lagercrantz att Församlingens ledamöter ville överenskomma om vidtagande av någon utväg att härbärgera och underhålla den husville och utfattige soldaten Johan Sjöberg, 54 år 7 mån gammal med hustru Elin Larsdotter 41 år samt tvenne barn hållst bemålde Sjöberg längre tid inom Församlingen vistats. Härå svarade Commerce Rådet Riddaren af Konung Carl XIII Ordern samt Kongl Wasa Ordern Herr I.Wegelin att han av Konungens Resp. Befallningshafvande å ovan berörda Kungörelse erhållit den förklaring att Församlingen vore endast skyldig försörja vanføre och orklöse personer, hvilka icke mägta sitt uppehälle själfva förtjena, och då detta icke fanns inträff-

fad med ifrågavarande Sjöberg och hans hustru, beslöts enhälligt att dessa personer såsom försvarslöse skulle till Konungens Resp. Befallningshafandes åtgärd överlämnas. Dock förklarade Församlingens ledamöter, på Herr Krono Befallningshafandes framställda proposition sig beredvilliga att inköpa Sjöbergs Yngsta barn på Allmänna Barnhusinrättningen så vida Herr Capitain Nortins Sterbhusdelegare till denna kostnad ville bidra, hvilket man med så mycket större själ kunde förmoda, som Sjöberg, den mästa tid han inom församlingen vistats varit hos bemälde Herr Capitain i tjänst och skulle i sådant ändamål detta protokoll med sterbhusdelägarna comuniceras.”

Detta är utdrag ur sockenstämman samtliga protokoll från 1818. De ger en bild av livet på Lovö under

den tiden. Troligen blir det fler artiklar om livet på Lovö under 1800-talet där bilderna hämtas från protokollen. Naturligtvis inte en artikel per kalenderår. Efter den sista artikeln kanske någonting sammanfattande kan sägas om 1800-talets lovöliv. Jag önskar att fler lovöbor då skriver till Eleonora-Posten med synpunkter och kanske berättar egna minnen eller minnen de har hört andra berätta. Redaktionen önskar att medlemmar skriver i tidningen. I detta nummer finns minnen från Norrby nedtecknade av Stig Morling.

Bertil Ottoson

*Källor: Ovan nämnda protokollsamling
Tänka, tycka, tro. Svensk historia underifrån - Ordfront 1993.*

Torgny Höjer: Sockenstämmor och kommunal förvaltning i Stockholm fram till 1864

Bergatorp på golfbanan

Några torp på Lovö

Fornstigen passerar två torp, Jordkulan i närheten av Breidablick och Bråten på Edebys ägor. Jordkulan var en backstuga och Bråten ett dagsverkstorp. Från gamla kartor och husförhörlängder har Härje Bäärnman registrerat ca 25 torp på Lovö. 1989 fanns 8 kvar med ursprunglig exteriör; Nytorp, Bocktorp, Smedstorp, Bergatorp, Stora Prästviken, Sjöstugan, Lindö bro torp och Kohagen. Utöver dessa åtta finns ett an-

tal torp som byggts till på höjden, längden och tvären.

Torpen är värdefulla inslag i Lovös jordbrukslandskap och de kvarvarande torpen vårdas förtjänstfullt av sina nuvarande ägare. De är en viktig del av Lovös historia och vi vet genom husförhörlängderna namnen och årtalen på Lovö sockens skomakare, skräddare, klockare, dagsverkstorp-are och lantarbetare som i fattigdom och med stora barnkullar levde och

dog i sina torp. I Härjes tre böcker finns flera inlämnade och faktarika berättelser av torparens efterlevande.

Antalet torp i Sverige har varierat mycket genom tiderna. Under 1500-talet betecknade ordet torp ett mindre jordbruk som inte kunde kallas gård. Det uppstod vanligen genom nyodling utanför en bondbys uppodlade mark. Torparna var ingen egen grupp utan räknades in bland bönderna. Under 1600-talet uppkom allt fler torp, ibland genom att gårdar upplät en del av sin mark mot arrende eller dagsverken. Stormaktstiden behövde folk till armé och flotta. Indelningsverket 1682 ökade antalet torp dramatiskt. Antalet ryttar- båtsmans- och soldattorp blev ungefär 25 000. De uppfördes på gårdarnas

mark, oftast i utkanterna och beskattades inte. Flertalet torp som bildades under sent 1700-tal och under 1800-talet var dagsverkstorp. Där fick torparen bo och bruka torpets jord mot arbete på den gård torpet tillhörde. Många torpare hade ett par kor, gris och höns. Vid mitten av 1700-talet var antalet torp ca 30 000. Som mest, runt 1860, fanns cirka 100 000 torp, mest orsakat av den stora befolkningsökningen.

Sedan kom svälten med utvandring till Amerika och industrialiseringens behov av arbetare, inflyttande från landsbygden. 1910 hade antalet torp minskat till ca 50 000. 1943 förbjöds upplåtelse av jord mot naturaförmåner, statarsystemet. Statarna gick till historien. Gunnar Sträng cyklade

Här är texten till den nya informationsskylten om Jordkulan:

”Slöjdaren Carl Jonsson föddes den 14 december 1827 i Bankeryds församling, Jönköpings län. Han bodde med sin fru och fyra barn i Lovö socken på 1850-talet. I början av 1860-talet flyttade de till Haga socken och 1864 kom de tillbaka till Lovö, Bocktorp. Därifrån flyttade de till Lindöbro torp och sedan till nyodlingen Svedjelandet vid Ensta. Carl Jonssons fru dog 1870 och 1876 flyttade han till Jordkulan vid Lugnet. Det var en backstuga, den enklaste bostaden där de allra fattigaste bodde, ’backstusittare’. Stugan hade bara tre väggar. Den fjärde väggen var utgrävd i en backe, där jorden var ett dåligt skydd mot fukt och kyla. Vi vet inte om Carl Jonsson byggde Jordkulan, men han bodde där ensam, fattig och sjuk fram till sin död 1892.

Familjen hade fyra barn: Anna Sofia föddes 1854, flyttade till Ekerö 1871, Johan Gustav föddes 1858, flyttade till Bromma 1875, Carl Leonard föddes 1861, flyttade till Salem 1874, Frans Oscar föddes 1864 och flyttade till Haga socken”.

Källa: Lovö församlings husförhörlängder.”

Jordkulan

ILL: ULF RAGNARSSON

runt på landsbygden och bildade fackföreningar. Lantarbetarna omvandlades till lantarbetare med kollektivavtal. Det gällde även arbetare i handelsträdgårdar, exempelvis i Drottningholm.

Hembygdsföreningen har dokumentation om hur det gick till när trädgårdsarbetarna i Drottningholm fick löner de kunde försörja sig på.

På fria torp ägde torparna jorden och byggnaderna. De betalade skatt på samma sätt som smågårdarna gjorde. Kronatorp låg på kronans mark och torparen utförde åkerbruks- och skogsarbete. De hjälpte till med körslor och bevakning, arbetade med skogsavverkning, tjärbränning, kolning, timmerflotning mm. Fiskartorparen betalade arrendet med fiskleveranser. Jordtorparen deltog i gårdens jordbruksarbete med ett bestämt antal dagsverken, men ibland betalade man enbart arrende. Kombinationer förekom. Stattorpen var många och hade vanligen mycket litet egen jord. Lönen bestod av produkter från gården, staten. Ofta måste stataren också leverera lingon, blåbär och nypon. Allt detta band statarna hårt till gården. De var näst intill livegna.

Torparens kontraktstid var vanligen 5–7 år och kunde förlängas upp till 49 år som längst. Arbetsdagarna kunde vara oerhört långa med början vid 4-tiden på morgonen och sluta vid 9-tiden på kvällen tre dagar i

veckan – under sådd och skörd flera dagar. Samtidigt måste torparen så och skörda sina egna åkrar. Förutom av torparen kunde dagsverken utföras av kvinnor, drängar, åldringar och barn. Redan 5- till 6-åringar ansågs kunna utföra enklare arbete. En gång per år stämde man av dagsverksskyldigheten. Hade torparen inte fullgjort sina dagar kunde han avhysas med omedelbar verkan!

Torparnas bostäder kunde variera i storlek och skick. Bäst bostäder ansågs soldattorpen vara. De inspekterades regelbundet av kompanichef. Det fanns noggranna bestämmelser om soldattorpen. De var vanligen ca. fem gånger åtta meter och har i viss mån påverkat byggnationen av andra torp. Många bönder var snåla, vilket betydde att torpen kunde vara i dåligt skick. De kunde vara dragiga och ha rikligt med löss och andra odjur. Allra lägst i arbetarnas rangordning kom backstusittarna. Backstugan hade bara tre väggar. Den fjärde var utgrävd ur en backe.

Bertil Ottoson

Källor:

Täby hembygdsförenings skrift nr 31 – Torp i Täby, 2006

Lovö vår hembygd – Härje Bäärnman, 1989

Litteraturanvisning:

Ivan Svanström, Torparna, LT:s förlag, Stockholm 1975

Magister Carlstedt, Drottningholms skola, 1920-talet. Lovö hembygdsförening.

SKOLORNA PÅ LOVÖ

Enligt ett gammalt sockenkyrkoprotokoll från 1663 skulle det finnas en lärare i Lovö socken som hade till uppgift att gå emellan byarna och lära barnen läsa och sjunga psalmer, och för dem som ville, lära skrivkonsten.

På 1720-talet inrättades en regelrätt skola vid Drottningholm, eller som det kallades en Pedagogi. Pastorn vid slottskyrkan fick uppgiften att också vara lärare i skolan. Den förste läraren och pastorn hette Runeberg och var farfar till den blivande nationalskalden Johan Ludvig Runeberg. Det var således kyrkan som stod för

undervisningen såsom det varit sedan medeltiden. Inte undra på att kunna katekesen och sjunga psalmer var huvudinslag i den undervisning som gavs. Den skolan låg vid vad som idag heter Gustav III:s väg uppe på Malmen. På en karta från 1815 finns både skolhus och skolmästarens bostad inritade. Skolmästarens

Lilla skolan eller som huset också brukar kallas Snickarbostället. Drottningholms småskola från 1843 till 1930 - talet då det byggdes om till bostadshus.

bostad finns kvar medan skolhuset är rivet.

År 1842 infördes folkskolereformen i Sverige. Enligt den måste varje socken och varje stadsförsamling ha minst en fast skola med en godkänd folkskollärare. Tre eller fyra år var den lagstadgade undervisningen. Men reformen mötte motstånd. Sverige var fattigt, församlingarna saknade resurser, och i många familjer behövdes barnen i jordbruket och i annat arbete. Trots reformen var år 1847 mindre än hälften av de skolpliktiga barnen inskrivna i någon skola. Folk tyckte kyrkan kunde fortsätta den frivilligskola som bedrivits. Den hade ju medverkat till att läskunnigheten i Sverige var omfattande även dessförinnan. Redan i slutet

av 1700-talet kunde 85 procent av den vuxna befolkningen läsa, ett av de högsta talen i Europa vid den tiden.

Året efter folkskolereformen inrättades en småskola för Lovös barn av drottning Desideria. Hon var Karl XIV Johans gemål, fransyskan som innan hon träffade sin blivande man – generalen Jean Baptiste Bernadotte – varit förlovad med Napoleon. Hon är känd som drottningen som aldrig riktigt tog Sverige till sig och gjorde natt till dag i sin längtan efter Paris. Lilla skolan som den skulle komma att kallas, invigdes på kungens 80-års dag den 26 januari 1843, året innan han dog. Drottningen, som levde många år därefter, gav årliga anslag till skolans drift. Sedan skulle andra

Drottningholmsskolan, byggd 1908, idag Drottningholms Waldorfskola.

drottningar bidra. Den var således ingen vanlig folkskola. Det var en drottningars skola.

Lilla skolan var inget nybyggt skolhus, utan inhystes i vad som på 1815 års karta kallades snickaren Wallentins boställe på Kvarnbacken på Malmen. Hur märkligt det än kan tyckas med tanke på husets storlek med blott två rum i bottenplanet lär ett sjuttioal barn ha varit inskrivna samtidigt i Lilla skolan. Fattigdomen gjorde att barn ofta fick dela på samma par skor eller byxor, med andra ord någon fick stanna hemma emellanåt. Lilla skolan var i bruk nästan nittio år. 1930 var dess sista år.

Från 1870-talet fanns det ännu en skola på Drottningholm. Den låg i ett av husen i Kanton, nummer nio,

det som ligger närmast Ekerövägen på Kantongatan och som fortfarande har en klocka på taket. Också i detta hus lyckades man tränga ihop ett sjuttioal ungar i fyra klasser. Men i början på 1900-talet behövdes något bättre, ett nytt skolhus ritades och 1908 kunde Drottningholmsskolan invigas. I drygt hundra år har denna funnits och inte mycket har förändrats i dess utseende, vare sig i exteriör eller interiör. Däremot innehållet. Idag är det en Waldorfskola som fyller de gamla salarna med nygammal pedagogik. Österrikaren Rudolf Steiner, Waldorfpedagogikens och antroposofins upphovsman, var en mogen man redan när Drottningholmsskolan byggdes.

forts sid 31

En tidig politisk insats från min gode morfar var att han bar Upplandsstandaret vid bondetåget år 1914 – idag en insats sedd med viss tveksamhet, minst sagt.

Carl Cecil Bäckström

– bonde på Norrby gård

Carl Cecil hade blivit något mer förvirrad med åren. Detta hindrade honom inte att lära sitt barnbarn att räkna. Tvärt om, vid bordet i övre hallen i mangårdsbyggnaden på Norrby, och med utsikt över de västra arrendeåkrarna, spelades casino med 6-åringen. När Stig vann för ofta, övergick morfar till gemensam patiens, som var en väl så nyttig träning i grundläggande räkning för en

ung odåga.

Förvirringen omfattade inte heller Carl Cecils breda historieintresse. Framförallt blev hjälte-kungarna i den svenska historien tidiga idoler för barnbarnet, väl förmedlade av morfar. På den tiden då morfar utövade sina historiektioner, således åren vid mitten av förra seklet, var den svenska världsbilden något enklare än idag! Jag återkommer till

min mer intellektuella och känslomässiga relation till morfar Carl Cecil och mormor Carin Valborg i en senare berättelse.

Men egentligen, Carl Cecil arrenderade Norrby gård på Lovö, och bodde med sin hustru Carin Valborg granne med kungen och med knappt tio andra "kronotorpare" – morfars egen beteckning på sin ställning. Hela Lovö var kronans mark och gårdarna arrenderades av bönderna på ön.

Gården han och framförallt hans Carin Valborg styrde över hette således Norrby, med anor från 1500-talet. Mormor och morfar styrde gården mellan 1912 och 1953. Gården omfattade ca 110 tunnland – den tidens ytangivelse för jordbruksfastigheter. Under 1940-talet, och särskilt under krigsåren, kunde gården försörja fyra familjer. Dåtidsens jordbruk bedrevs på ett sätt som de flesta idag knappast kan föreställa sig. Åkerbruket sköttes med äkta hästkrafter, ardennerhästarna Bläsan, Bläsen och Diana, samt med kompletterande insats av traktor. I ladugården fanns fler än 30 mjölkkor och givetvis tjur. Denne kunde innebära en letal hälsorisk. Morfar fick under de första krigsåren sin ladugårdskarll ihjälstängd av en upphetsad tjur.

Häst- och kodynga lagrades utanför den stora la'gårn för senare gödsling av åkrarna. Åkrarna skulle klara ett skiftesbruk, med en treårscykel med brödsäd första året, träda och

klöver och lucern – kvävefixerande grödor det tredje året – annan ordningsföljd är möjlig. I stor utsträckning drevs jordbruket enligt dagens slogan om "hållbarhet", även om konst-gödsel också måste användas (N/P/K) som näringstillskott.

Morfar Carl Cecil var framförallt en hästkarl. I sin ungdom hade han tävlat i vintertrav på Brunnsvikens is. I huvudsak var det hästar av nordsvensk ras som gällde. Senare när Solvalla etablerades – anläggningen invigdes 1927 – blev Carl Cecil engagerad som domare. Han fick epitetet "hängningsdomare", och svarade för kontrollen av att hästarna travade oklanderligt. Vid befunden galopp hos något ekipage tillgreps "hängning", alltså diskning.

Att denna domargärning inte var en alldeles ofarlig syssla fick morfar erfara några gånger då upprörda spelare på trav hade fått "sin" travare diskad. Upprördheten kunde leda till – åtminstone verbala – hot mot den gode Carl Cecil.

Visserligen var gården ganska tidigt utrustad med traktor, men någon bil fanns inte på gården. Således kom morfar att ofta cykla till och från Solvalla för att fullfölja sin domargärning. Vid några tillfällen har han även gått hela vägen från Norrby till Solvalla – och tillbaka – en promenad på mellan 1 och 2 timmar i vardera riktningen!

Min moster Greta Söderberg (född

Hjälte-kungarna i den svenska historien blev tidiga idoler för barnbarnet Stig, väl förmedlade av morfar.

Bäckström) brukade säga att hennes morfar Carl Cecil var "intresserad". Ja, han var dessutom en brett engagerad man – som ordförande i den gamla vägstyrelsen på Lovö, som då för tiden var en egen kommun, lär han

ha deltagit med transporter av material till byggandet av Drottningholmsbron. Han hade egna idéer om att man borde bygga en högbro från västra Bromma direkt till Lovö; detta redan på 1920-talet – föregångare i

positiv eller negativ mening – hade detta varit bättre, eller kanske värre, än den nuvarande "Förbifart Stockholm"??

Lovö är en "guldgruva" för arkeologer, så var Carl Cecil på fritiden även en god amatörarkeolog. Till sammans med två intressefränder lär han ha tilldelats en utmärkelse från vitterhetsakademien för goda arkeologinsatser på Lovö. Särskilt lär denna akademi betonat de tre Lovöbornas goda vetenskapliga metodik!

En tidig politisk insats från min gode morfar var att han bar Upplandsstandaret vid bondetåget år 1914 – idag en insats sedd med viss tveksamhet, minst sagt. Strax därefter, då första världskriget härjade var Carl Cecil också inkallad i Landsstormen för skydd av Svea rikes kuster. Denna försvarsvilja levde kvar hos Norrbyarrendatorn, som kom att engagera sig i hemvärnet på Lovö. Hans skicklighet i skytte belönades med diverse utmärkelser.

Denna skicklighet gick inte i arv till dottersonen. När jag låg i "lumpen", var min skytteförmåga under all kritik, ända tills den slutliga "uppskjutningen" skedde. Helt plötsligt uppnådde jag goda skyttepoäng, varvid löjtnanten utbrast "Har Morling blivit sjuk?" Kanske morfar Carl Cecil i sin himmel hade beordrat en skyddsängel att förbättra barnbarnets skyttetotaler?

Nåväl åter till Carl Cecils jordiska

gärningar. Morfar var högerman till mormor Carin Valborgs förtret: "Du är bonde, du ska rösta på bondeförbundet (dagens Centern)". Dock var morfar inte någon "bakåtsträvar", tvärt om. När Stockholms stad byggde Lovö vattenverk på 1920-talet, och morfar tvingades avstå arrendemark för det moderna vattenverket, fick gården som kompensation vatten indraget i mangårdsbyggnaden. Den stora försörjningsledningen med vatten till Stockholm drogs över Norrbys ägor, ganska nära mangårdsbyggnaden. Vattnet tillhandahölls gratis, möjligen ett resultat av morfars förhandlingsförmåga, eller hans position i Lovö kommun. Med kranvattnet kom också med tiden vattenklosett till gården, och därmed en septiktank och utsläpp i diket nedströms jordgubbslandet. Det gamla torrdasset i anslutning till vedboden och invid "sopstationen" blev dock kvar. Där fanns inga sanitära säkerhetsavstånd, inte. När morfar nackade en höna på huggkubben skedde detta således alldeles utanför torrdasset.

Jo, gården hade både höns med tillhörande, nödvändiga tupp, samt en "årsgris". Grisen var en mycket speciell medlem av gården. Den införskaffades varje försommar för gödning till juletid. Det var noga med griseriet, vart annat år hette grisen Moses och vartannat år Jonas. Jag misstänker att min fromma mormor

Dåtidens jordbruk bedrevs på ett sätt som de flesta idag knappast kan föreställa sig. Åkerbruket sköttes med äkta hästkrafter, ardennerhästarna Bläsan, Bläsen och Diana, samt med kompletterande insats av traktor.

kan ha inspirerat morfar att välja gammaltestamentliga namn på dessa ytterst miljö- och djurvänligt utfodrade grisar. De blev snart mer eller mindre medlemmar av familjen, på eftersommaren kunde de ta sig ner till flaggstångskullen, där eftermid-

dagskaffet serverades soliga dagar. Givetvis bjöds på mormors förträffliga nybakta bullar. Både Moses och Jonas, begåvade som grisar ju är, hade förstått att njuta av bullbaket!

Sent om hösten – eller snarare i början av december – skulle slakten

av Moses och Jonas ske. Ackrediterad slaktare anlände till gården, och det hela skedde vid den gamla bykstugan, som upphöjts till smedja och traktor-garage. Men denna stund var för svår för den gode Carl Cecil, han brukade fly till skogs, att uthärda Moses eller Jonas hädangång var för mycket för denne känslomässigt engagerade man!

Åter till morfars modernitet. Under 1930-talet propagerade Vattenfall för landsbygdens elektrifiering. Norrby hade redan fått elkraft till ladugård och byggnader. Vattenfall gjorde en kort propagandafilm, där Norrby fick namnet "Eltomta" och en gård ute på Svartsjölandet – som inte var elektrifierad - kallades "Vedboden". Morfar deltog mer än gärna som skådespelare, men mormor vägrade att förekomma på bild. En professionell skådespelerska fick vara akut bondmora och maka till morfar! Jag tror att det var efter denna incident som mormor ibland något sarkastiskt kallade morfar för "teaterbonde"!

Morfars intressen begränsades inte av moder jord. Han var även – i all blygsamhet – astronomiskt intresserad. Kvar bland arvegodset finns fortfarande en karta över norra himlavalvet. Anteckningar om Carl Cecils observationer finns kvar. Under kvällspromenader han tog med sitt

barnbarn för observationer av himlavalvet – förmodligen inte med mormors fulla gillande (?) – Stig borde vara i säng istället för att observera stjärnor och planeter.

Mormor Carin Valborg förtjänar ett eget kapitel även om mina minnen är mer begränsade – mormor var allvarligt cancersjuk under ett par år fram till sin död 1953.

Låt mig ändå avrunda denna korta historia om Carl Cecil Bäckström med min moster Gretas "älsklingshistoria" från mormors sista tid, och därmed sista tiden som Norrby gård var arrenderad av Bäckströms. Morfars mentala åldersförändring innebar också att hans snåltarm gjorde sig påmind. Vid vårsådden gäller som alltid att inte snåla med utsädet. Mormor, som var sängbunden kunde kalla upp den mest betrodde lantarbetaren på gården, Westergren, för rådslag. De diskuterade hur de skulle säkerställa att sådden inte drabbades av Carl Cecils ingrepp – som innebar att begränsa utsädesmängden. Detta skulle Westergren se till. En dag efter vårsåddens fullgörande kom en vikt lapp upp till fru Bäckström, som kortfattat löd på en tidig svengelska "Det är ålrajt, Frun!"

Stig Morling (Bäckström) med rötter på Lovö

Lövö Magasin

säljer för Lovö hembygdsförening

Ewa von Wovern framför Lovö Magasin med en Härjebok och Promenera på Lovö i famnen.

Lövö Magasin vid Lunda gård besöks av allt fler. Under öppettiderna när det är fint väder är gräsmattan full av ätande gäster. Man serverar vegetarisk buffé, men har också köttiga rätter. Ewa tillverkar exempelvis

rödvinskorv enligt sin mormors recept. Den utsågs i år till Årets korv av Svenska Korvakademin vid Korvfestivalen där alla Nordens tillverkare ställer ut. Allt som serveras är närproducerat och ekologiskt. Surdegsbröd säljs och serveras till maten. Vill man fika är allt hembakat.

Lövö Magasin säljer Härje Bäärmans tre böcker om Lovö, Promenera på Lovön samt vår bärkasse med varglapps-motiv – hemskt ful figur i mönjerött och svart som skrämda vargar i rätt riktning vid vargjakten. Årtalet på kassen är 1778 då det var viktigt att minska vargens närvaro på Lovö.

Lövö magasin är öppet lördagar och söndagar mellan kl 11 och 17 från maj till september.

Birgitta Wendel har lagt sitt sista pussel

Genom mina Lovöår träffade jag Birgitta i flera roller. Hon var föreningsaktiv och jag minns henne som kassör och styrelsemedlem i Lovö hembygdsförening när jag var föreningens revisor. Som kassör arbetade hon också i Lovö Rödakorskrets där jag också var revisor. Redan på 1960-talet var Birgitta aktiv medlem i Drottningholms IK, bl. a. som ordförande i bordtennissektionen. Hon var även aktiv inom kyrkan och Drottningholmshusmusiken. Birgitta tog ibland kontakt för att få revisorssynpunkter på föreningarnas aktiviteter. Hon var rättträdig och orädd. Vårt umgänge under senare tid ägde mest rum i Röda korsets loppmarknad, Kupan, där vi hade intressanta diskussioner till nybakade kardemummabullar. Men Birgittas huvudintresse i Kupan var pusslet på det stora bordets kortända. Där träffade hon andra pusselaktivister och från min läsande position vid bordets mitt kunde jag höra dråpliga kontroverser om hur pusslet skulle läggas och var de ännu inte lagda

Birgitta Wendel

bitarna skulle placeras. Vännen Thomas Billig var den vanligaste pusselpartnern tillsammans med Rune Gillberg, som efter hand blev umgängesvän. Men nu har Birgitta lagt sin sista pusselbit, saknad av många Lovöbor.

Bertil Ottoson

SPÄNNANDE OCH SVÅR TÄVLING!

Hembygdens Anders Florgård diskuterar med Peter Nyström om Första steget på sista steget. Vad handlar det om?

VAD HANDLAR DET OM?

Viss ledning kan du kanske hitta i detta nummer. Svaret skickar du till:
Bertil Ottoson, Breidablick 2, 178 93 Drottningholm
eller mailar: bertil.ottoson@mail.amnesty.se

Priset är en T-shirt med varglappsmotiv i svart och mönjerött från Gustav III:s tid. Varglappar användes för att skrämman vargar i rätt riktning vid vargjakterna. Dam- och herrmodell i olika storlekar. Tänk på det när du svarar. Glöm inte din adress. Pristagaren presenteras i nästa nummer. Om ingen svarar rätt kommer i stället mer ledning etc.

forts från sid 21

Och ändå, de tankar som han hade om hur barn bör utbildas för att stimulera deras kreativa förmåga och bli hela människor, är i många stycken mer moderna än vad den svenska skolan hittills har kommit fram till. Även om man är på god väg. Det är som sig bör att Lovös kvarvarande skola har sikte på att dana kreativt folk.

Text: Claes Lindahl

Kapitlet om skolorna ingår i boken Drottningholm och Lovö – Ett porträtt av Sveriges första världsarv,

utgiven av Claes Lindahl och Lovö hembygdensförening. Gustav III utvecklade Drottningholm till Sveriges kulturella centrum. På Lovö har en rad kulturpersonligheter bott och verkat: författare som Bellman, Strindberg, Hjalmar Söderberg och Olof Lagercrantz, konstnärerna Evert Lundquist och Ilhan Koman samt arkitekterna Ralph Erskine, och Peter Celsing samt Ivar och Anders Tengbom.

Lovö är en pärla nära Stockholms centrum. EP nr 1/2014 presenterade kapitlet om världshus på Lovö.

Vill du vara med och skapa en Lovöbornas Kak- och Bakbok med recept från förr ?

Recepten skulle kunna varvas med lite Lovöhistoria runt mat och bakhushållning, om råvaror, dofter, utrustning och redskap och mycket mera! Sen vill jag baka några olika recept för att servera i mitt café.

SKICKA DIREKT TILL ewavonwower@gmail.com

Eleonora-Posten

ISSN 1651-6508

utges av Lovö Hembygdensförening

Redaktör: Bertil Ottoson

Layout: Ingela Mæchel Westerberg

Manusstopp till nr 4 2014 den 23 november

Lovö Hembygdensförening

Breidablick 2

178 93 Drottningholm

info@lovohembygd.com

www.lovohembygd.com

Plusgiro 8812-0